

Mali Mopti régiójában él a titokzatos, közel 250 000 fős dogon nép. Leginkább arról híresek, hogy minden tudásukat a Szíriusz rendszerből 3.000 évvel ezelőtt érkezett kételtű idegenektől, a „*nommo*”-któl származtatják. Írástudatlan létükre megdöbbentő és megmagyarázhatatlanul pontos tudással bírnak a Szíriusz csillagról, annak csak úrtávcsővel látható tárcsillagairól, a Szaturnusz gyűrűjéről, a Jupiter négy „fő holdjáról” és arról, hogy a Föld a Nap körül kering valamint, hogy a Föld a tengelye körül forog. Rengeteg írás foglalkozik ezzel a rejtéllyel, így nem erre kívánok fókuszálni, hanem a dogonok mindennapi életére, szokásaira, hiedelmeire, melyeket utazásunk során, a helyszínen tapasztaltunk, ismertünk meg az ott töltött pár nap alatt.

Hol is él ez a titokzatos nép?

A dogonok Mali közepén, a Száhel övezet fél-sivatagi környezetében, az 1989 óta UNESCO Világörökségnek számító Bandiagara fennsíkon telepedtek le valamikor a X-XIII. században. Ide Bamako környékéről, a terjeszkedő iszlám és a rabszolga kereskedők elől menekültek. A Bandiagara közel 500 méteres tengerszintfeletti magasságú, és 150 kilométer hosszan nyúlik a Nigerrel párhuzamosan. Az éghajlat nem túl csapadékos, az esős évszak júniustól-októberig tart a többi időszak száraz és forró. A dogonok falvaikat a sziklafalakra, azok tövébe, jól védhető helyre építették, olyan helyekhez közel, ahol valamilyen vízelőhely

mutatkozott. A szinte teljesen sima, meredek, narancsos sziklafalak, a folyóvíz hiánya, a hőség, a számos szurdok, szakadék, a tanúhegyekkel szabdaltsága védte „Dogon Földet” a külvilágtól. Területére ma is helyi kíséreléssel csak belépni és utak hiányában megközelítéséhez, Shongo falu után még mindig négykerék meghajtású jármű szükséges.

A dogonok nem az elsők lakók voltak a világnak ezen a részén: megelőzte őket a titokzatos tellem nép, akik sziklaoldalra épült házaikat maximum temetkezési helynek tudják használni.

Dogon falvak

Falvaik, melyek első ránézésre egy animációs film háttérének tűnnek, gyakran övezi őket fal. A mesészerű, azonos stílusban sárból, szalmából, állati ürülékből tapasztott, ablak nélküli vagy csak apró ablakkal (és rajtuk csodálatos, jelképrendszerrel díszített faragott fatáblákkal) rendelkező, különleges alakú, gazdagon faragott faajtájú kunyhók gyakran jelzik, hogy lakói mivel foglalkoznak. A felmérések alapján a falvak nem nagyok: 27-476 lakosúak, 7-135 házból állnak, és egy-egy kút köré csoportosulnak. Egy kút általában 5-6 falvat lát vízzel. A falvak felépítése általában azonos, az emberi test felépítésére hajaznak. A „fej” mindig egy közösségi tér, mely szélén áll a *toguna*, az első épület, amelyet egy újonnan alapítandó településen megépítenek. Ez egy alacsony mennyezetű, nyolc oszlopon nyugvó tetű, kizárólag férfiak által használt, nyitott tanácskozó „terem,” amelyben az öregek összegyűlnek és megbeszélik a falu ügyes-bajos dolgait, illetve töltik el az árnyékban a nap legforróbb időszakát. Az alacsony tető funkciója a magyarázat szerint az, hogy a vitát ülve folytassák és megakadályozza annak elfajulását. Ha ugyanis valamelyik vitázó fél elvesztené az önuralmát és felpattanna, jól beütné a fejét, és ez lehűtheti az indulatát. A fejen található másik épület a kovácsoké. A dogonok szerint ugyanis a *nommo* kovácsok hozták magukkal a gabonát és a tüzet és tanították meg számukra a használatukat. A „láb” a Földet szimbolizáló, kerek falú

binu, faragásokkal díszített szentély, melyet a szellemeknek, a víz, a föld, a levegő szellemeinek szentelnek. A „mellkason” a családok négyszögletű, lapos tetejű rezidenciái állnak. A családi rezidenciák jellemzői a magtárak, ebből kétféle típus van: a férfiaké négyszögletes, hegyes csúcsú, telítettsége mutatja a ház urának gazdagságát, a nőké pedig kerek. Ez utóbbi tulajdonképpen nem is magtár, hanem „házi kincstár,” ebben tárolják a nők a személyes dolgaikat, ékszereiket, ruháikat, pénzt, enivalót. Mindkét nem számára tilos a másik nem tárolójában kíváncsiskodni! Minden nőnek saját önálló tárolója van, így ezek száma mutatja, hogy egy családban hány nő él. A falvakon kívül helyezkedik el a „*punulu*”, amelyben a menstruáló nők vonulnak vissza minden hónapban a ciklus idejére, mivel ekkor a dogon szokások szerint tisztátalannak minősülnek. Ilyenkor magukkal hozzák kisebb gyerekeiket és olyan konyhai eszközöket, amelyeket csak itt használnak. Áram, vezetékes víz általában nincs a falvakban, a vizet fejükön egyensúlyozva a nagy vizeskannákat, nyilvános kutakból hordják a nők. A cikcakkos utcák szűkek, és nyitott terek hiányában a falvak zsúfoltnak tűnnek.

Szokások, családok

A dogonok első „furcsasága” az üdvözlési szokásokban mutatkozik meg. Bárhol, bármikor találkoznak, minimum a következő párbeszéd zajlik le:

- Aga poo (Jó reggelt!)
- Poo (Jó reggelt)
- U Sewo? (Hogy vagy?)
- Sewo (Jól)
- U Manawe Sewo? (Hogy van a családod?)
- Sewo (Jól)
- Unu Sewo? (Hogy vannak a gyerekek?)
- Sewo (Jól)
- Guini Sewo? (Hogy van a rokonság?)
- Sewo (Jól)
- Yanavo Sewo? (Hogy van a feleséged?)
- Sewo (Jól)
- Oude Sewo? (Hogy van az apád?)
- Sewo (jól)
- Poo (Köszönöm)
- Yah Poo (Én köszönöm)

Ezt persze még tudják folytatni és fokozni a család méretétől, a család vagyoni helyzetétől függően (mert azt is illik megkérdezni, hogy, hogy van a házad, a földed, jószágod, stb.), de egy futó köszönés is minimum öt percig tart. Szerencsére napközben mindenki a dolgára siet, így a falvakban nem sűrűn találkozunk emberrel. Ha mégis, akkor viszont végigálljuk-hallgatjuk, amíg kísérőnk minden egyes alkalommal átesik az üdvözlési szertartáson.

A dogonok többgenerációs családokban élnek. Bár főszabályként monogámok, de előfordul, hogy egy férfinak több felesége is lehet. A gyerekek férjhez menésig, megnősülésig a családdal maradnak. Az első házasságot általában a szülők intézik, a második, harmadik feleség már választható. A házasságok többnyire klánon belül vagy más klánba tartozó első illetve másod unokatestvérek között jöhetnek létre, de például tilos azonos foglalkozású családok (pl. kovács lány-fia) között. Az első gyerek születéséig a feleség a saját családjával lakik, a férj pedig az ún. agglagény részlegén ahol a körülmetélését követően, 8-10 éves korától él. A dogonoknál a körülmetélés mitológiai alapon kötelező. Hiedelmük szerint az

ember kétneműnek születik, és mindkét nem jellemzőit magával hozza. A nőknél a férfi jelleg a klitorisban, a férfiaknál a női jelleg a fitymában testesül meg, így ezt a helyi kovács egy háromévenként tartandó ünnepség keretében a fiúk 9-12, a lányok 7-8 éves korában „korrigálja”, azaz le-, illetve kivágja. Akik átesnek a ceremónián utána egy hónapig egy barlangban vagy kunyhóban laknak, míg a sebek behegednek. Ezt követően a fiúk a körülmetélést követő első hónapban meztelenül járnak, hogy mindenki megcsodálhassa társadalmi előrelépésüket, majd csoportosan, fehér darócszerű ruhában kiállnak az utak mellé és ajándékokat gyűjtenek az arra járóktól, és egy speciális hangszeren zenélnek. Ott jártunkkor Songho faluban meglátogattunk egy ilyen barlangot, és az utak mentén többször botlottunk bele ajándékot gyűjtő fiúcsapatokba.

Az első gyerek születését követően költözik csak önálló háztartásba a fiatal család a férj falujában. A válás a dogonoknál nem ritka, különösen a többnejű családokban. Amikor a feleség elhagyja a férjét, a legkisebb gyereket viszi csak magával, a többi a férj családjánál marad. A gyerekek nevelésében nemcsak a biológiai anya, hanem a második feleség, az apai nagymama nőrokonai, leánytestvérei és a gyerek nővérei is részt vesznek.

A dogonok harmóniára törekszenek, ez szokásaikban is megnyilvánul. Például, az egyik legfontosabb rituáléjukban a nők dicsőítik a férfiakat, a férfiak megköszönik a nőknek, amit tesznek, a fiatalok tisztelettel viseltetnek az idősek iránt és az idősek elismerik a fiatalok hozzájárulását az élethez. A család feje az apa, ő ellenőrzi a család gazdasági ügyeit és intézi a spirituális dolgokat és feltétlen engedelmisséget követel meg a családtagoktól. A családbeli helyzetet a leszármazási rend és az életkor határozza meg. Minden leszármazó az apa nevét kapja. A legidősebb fiú öröklí a vagyont, de köteles a nagy család minden tagját támogatni. Ugyanakkor a közösségi tulajdon öröklése során korábban anyai ági öröklés is lehetséges volt. Ma már ez csak a női ági öröklésben valósul meg, amikor az anya örökségét a legidősebb leány kapja meg.

Életmód, munkamegosztás

A családi munkamegosztás egyértelmű. Alapvetően mezőgazdaságból élnek, a földeken a nehéz munkát – Afrika más részeitől eltérően – a férfiak végzik, a nők és gyerekek a kártevőket tartják távol. Kölest, cirokot, rizst, hagymát, babot, édes burgonyát, paradicsomot, paprikát, tököt, kukoricát, dohányt, mogyorót és zöldségfélét, tököt, maniókát, gyapotot termesztnek, a tojás és tejellátás illetve hús biztosítására birkát, kecskét, csirkét tartanak. A földek elosztása tükrözi a társadalmi státuszt, a faluhoz közeli területek a legidősebbekéi. Mind közösségi, mind privát területeken zajlik a termelés. A tradicionális dogon családokban a föld a családé volt és elidegeníthetetlen tulajdon. A gyarmatosítást követően alakultak ki a magánparcellák, melyeket a rájuk eső közösségi területtel el lehetett már adni. Azonban ilyenkor is az adásvétel a vételár visszafizetésével bármikor törölhető, és az új tulajdonos halála esetén visszaszállt a családra.

A közösségi földeket 10-20 fős, fiatal férfiak csoportja műveli meg. A kemény munka társadalmi elismerést eredményez számukra. Az építkezést is a férfiak végzik, kivéve a *punuplut*, mely megépítése női feladat. Száritott halból készül ehetetlenül rossz és elképesztően bűdös halszósuk, ami dogon vezetőnk kedvenc étele volt (csak ezért nem köptem ki mert vendégségben mégsem köpköd az ember...). A szövés a férfiak feladat, a kelmék szövésére a fonalat 10-15 méter hosszan az utcán nyújtják ki, melyből keskeny 30-35 centis csíkokat szőnek, melyeket aztán feldarabolnak és összevarrnak. A legtöbb textília készítésének helye a jellegzetes stílusok minták alapján beazonosítható. A fazekasságot a nők

művelik. Ugyancsak ők látják el a családot, nevelik a gyerekeket, hordják a vizet, őrlik a gabonát, készítik a sört, illetve gyűjtik a tűzifát, és ha mindemellett még unatkoznának esetleg, akkor dolgozhatnak a földeken a férfiak mellett. A férfiak vadásznak, őrzik az állatállományt, méhészkednek.

A dogon kézművesség méltán híres! Textilszövésen és fazekasságon kívül a kosárszövő, fafaragó, bőrfeldolgozó és kovács mesterségbeli tudásuk is jelentős. A bőrművességet illetve kovácsmesterséget csak ennek a kasztnak a tagjai folytathatnak.

4-5 naponta piacnapot tartanak a falvakon kívüli területeken, ahol a felesleget eladják, elcserélik nemcsak más dogon falvak lakóival, hanem más szomszédos törzsekkel is.

A fiatalok manapság már gyakran elhagyják a falujukat és a városokban, környező országokban keresnek megélhetést, innen küldik haza keresményük egy részét.

Vallás, mítoszok

A dogonok tudása, mítoszai, tudása írásbeliség híján szájhagyomány alapján öröklődik(első iskolát csak 1930-as években alapították). A dogon eredetmítosz roppant komplex, de rövid talán így lehet összefoglalni: